

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XLVI. De decernendo bello, diligendoque exercitus duce, & aliis ordinum ductoribus: item de ducis in bello auctoritate atque officio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

*Illum Sidonio fulgentem ardore tapeta,
Barbaricum decus; & fulvis donabere frenis.*

Sed talia Tacitus de Germanis Rheno proximis: de quibus eodem libro istud: *Quamquam proximi, ob usum commerciorum, aurum & argentum in pretio habent.* de ulterioribus verò hoc: *Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. possessione & usu haud perinde efficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum muneri data, non in aliâ vilitate, quàm quæ humo finguntur.* His igitur, loco tapetium, sive ephippiorum, sagulis varicoloribus infernebantur equi. Frenatos tamen fuisse, ostendit idem auctor, eodem libro: *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera, non ad delicias muliebres quæsitâ, nec quibus nova nupta comatur: sed boves, & frenatum equum, & scutum cum frameâ gladioque.* Atque hoc erat omne genus armorum, quibus eques armatus in prælium descendeat; adjectis tamen tegumentis, loricâ, ac galeâ, de quibus suprâ dictum. Idem auctor ibidem antea: *Et eques quidem scuto frameâque contentus est. pedites & missilia spargunt; pluraque singuli; atque in immensum vibrant, nudi, aut sagulo leves.* Quibus in verbis quia gladii nulla fit mentio, cave credas, auctorem excludere illum ab equite voluisse. id enim alter ille, proximè ante hunc citatus, locus liquidò negat. Nec minùs certè sagulum aut pellem ferinam habuere equites quàm pedites. De feminis porrò ista subiungit Tacitus: *Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculatorumque sociam; idem in pace, idem in prælio passuram ausuramque. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic vivendum, sic pereundum.* Hinc illud Nicetæ Choniatis, in vitâ Manuelis Comneni, de Alemannis ac Francis: οἱς Ἐθελδα καὶ πλεροῖσι ὡς ἀρρένας ἐπιπρωάζουσι, καὶ πᾶσι ἐφ' ἐπίσιν ἐ συμβάδλω τὰ πῶτε Διχαλωῶσι, ἀλλὰ περὶβάδλω ἀνέδλω ἐποχέειναι. id est: *Inter quos & mulieres erant, non conjunctis pedibus, sed virorum ritu, largiter diductis, super sagis equitantes.* Sed hæcenus de equitatu disseruisse sufficiat.

C A P. XLVI.

*De decernendo bello, diligendoque exercitus duce, & aliis ordinum ductoribus:
item de ducis in bello auctoritate atque officio.*

BELLICIS armis summâ, quantum fieri potuit, curâ descriptis, tempus nunc est ad ipsum bellum transire. Tantum igitur quum fuerit, ut suprâ dictum, pricis Germanis armorum studium, tantusque belli amor; facillè quævis res vel levissima in causam belli sufficere potuit: aded, uti rarò justum aliquod bellum ab iis susceptum existimem; nisi si bellum sibi illatum propulsaverint, aut exortam tyrannidem extinxerint. in ceteris istud auctoris nostri vigeat, in libro de Germaniâ perscriptum: *Nec arare terram, aut expectare annum, tam facillè persuaseris, quàm vocare hostes, & vulnera mereri. pigrum quin imò & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.* Item illud Sillii, lib. III, de Vettonibus, Hispanicâ gente:

— Venatibus ævum
Transigitur, vel, more patrum, vis raptaque pascunt.

Vnde illud sequitur, quod Cæsar, belli Gall. comment. VI, testatur de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam, qua extra finis cujusque civitatis fiunt. Atque ea juventutis exercende ac desidia minuenda causâ fieri prædicant.* Cujus rei exemplum exstat apud Tacitum, annal. lib. XII: *isidem temporibus in superiore Germaniâ trepidatum, adventu Cattorum, latrocinia agitantium.*

At bella quo more ac ritu, quâ item auctoritate decreta fuerint, quique iis duces præpositi, primo loco indicandum est. Tria fuisse apud eos rerumpublicarum genera, quum suprâ ostensum sit; unum *democraticum*, alterum *monarchicum*, tertium ex utroque *mixtum*: ex his, monarchis, sive regibus, liberâ atque absolutâ potestate imperitantibus, pro suâ libidine atque auctoritate quodvis bellum instituere atque decernere licitum fuisse, certum est. Bella autem hos gessisse cum finitimis, patet ex hisce auctoris nostri verbis, in libro de Germaniâ: *Svionum hinc civitas, ipso in oceano, præter viros armaque, classibus valent.* quorsum quidpe arma & classes, nisi in bellicas expeditiones? His verò bellis aut ipsi reges præerant, aut alium quempiam, è subditorum numero, cum ducis imperio ac potestate præficiabant. Mag. Adamus Bremensis de eisdem Svionibus: *In prælium euntes omnem præbent obedientiam regi; vel ei, qui ductor ceteris à rege præficitur.* non liberæ, aut ingenuæ conditionis; sed servus, vel libertus. Sic enim de iisdem Svionibus paullo

pōst noster: *Est apud illos & opibus honos. eoque unus imperitat; nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo; sed clausa sub custode, & quidem seruo: quia subitos hostium incurfus prohibet oceanus. otiosa porro armatorum manus facile lasciviunt. enimverò neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere, regia utilitas est.* Et eodem libro antea, de moribus Germaniæ in commune loquens: *Liberti non multum supra servos sunt. rarò aliquod momentum in domo, numquam in civitate: exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. ibi enim & super ingenuos, & super nobiles ascendant. apud ceteros libertini, libertatis argumentum sunt.*

At in mixtis ex monarchiâ ac democratiâ rebus publicis, in quibus tamen plebis regimen prævaluit, regem unâ cum proceribus bellum decrevisse, quod postea populus probavit; ducem verò ejus ipsum regem fuisse, credibile est. in hoc namque unum rex creabatur, uti ductu suo civitatem contra hosteis defenderet.

In puris democratiis quæ fuerint harum rerum consuetudines, clariùs jam ex Romanorum monumentis cognoscere datur. quidpe hujus generis civitates, Rheno amni Galliæque, Romanorum provinciæ, proximæ, crebra bella & Romanis intulerunt, & ab ipsis passæ sunt. unde curatior atque exactior earum apud Romanos auctores memoratio. De his igitur Tacitus, in libro de Germaniâ: *De minoribus rebus principes consultant; de majoribus omnes. ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur.* Ergo etiam de bellis omnes, id est universa plebs, consultabant. nam bella in maximis esse rebus, quis non intelligit? De cetero, quinam heic intelligantur principes, jam antea ostensum est: nempe magistratus, proceres, seu primores, pagorum vicorumque rectores, ac judices; in iis scilicet civitatibus democraticis, quæ sine principatu fuerunt: penes quos concilium quoque sive conventum indicendi fuisse auctoritatem, supra dictum est. Quòd si verò civitas democratica principem haberet; (quem regem vulgò adpellabant Romani;) in hujus erat potestate concilium imperare. *Coibant, ut testis est Tacitus, nisi quid fortuitum & subitum incideret, certis diebus; cum aut inchoaretur luna, aut impleretur. nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credebant.* Lunam itaque non observasse neque Arminium, quum is Varum cum tribus legionibus opprimere quæreret in Cheruscis, neque Civilem Batavum, quum hic gentem suam in rebellionem adversùs Romanos trahere tentaret, credibile est. nam hi opportunitates temporum, quibus latere Romanos possent, aucupabantur. Aliis illud ex libertate, ut idem ait auctor, vitium erat, quòd nec simul nec jussi conveniebant: sed & alter & tertius dies contatione cœuntium absumentur. Denique, ut *rurba placuit, confidebant armati.* nam armati tunc convenire omnes jubebantur. unde concilium dictum armatum, teste Cæsare, belli Gall. comm. v. ubi de Indutiomaro, Treverorum principe, loquens; *Armatum, inquit, concilium indicit. Hoc, more Gallorum, (imò omnium Celtarum) est initium belli: quo lege communi omnes puberes armati convenire coguntur.* Deinde silentium (auctor est Tacitus) per sacerdotes, quibus tum & cœrendi jus erat, imperabatur. Omnibus rebus agendis auspicia eos atque forteis præmississe, supra ostensum est. itaq; de forteis primo loco experiebantur. hæc si prohibebant, nulla de eadem re in eandem diem consultatio habebatur; sed in posterum diem rejiciebatur. *si permissum, scilicet vel primo, vel secundo, vel tertio denique die; auspiciorum adhuc fides pariter exigebatur; & equorum præsentia.* Hæc cuncta si adnuerent, tunc demum de bello decernebant in concilio publico. *Mox rex, inquit noster, vel princeps, prout atas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia erat, audiebantur, de bello suscipiendo discentes; auctoritate suadendi magis, quam jubendi potestate. Si displicuit sententia; fremitu aspernabantur: si placuit, frameas concutiebant. honoratissimum quidpe assensus genus erat, armis laudare.* Bellum igitur hoc modo decernebatur.

Dux erat bello decreto, in civitatibus liberis, quæ cum principatu erant, ipse princeps; quod supra, cap. xxxviii, demonstratum: si verò civitas sine principe vel rege ageret; dux sumebatur ex virtute, teste eodem Tacito: id est, omnium bellicosissimus. nam omnis eorum virtus in unâ animi lacertorumque consistebat strenuitate. Deligebatur autem dux in dicto concilio ab omni simul plebe; ut dicto cap. xxxviii ostensum. Riturum deligendi ostendit idem noster, historiæ lib. iv, in Brinione, nobili Caninefate, in ducem rebellionis Bataviæ delecto. *Igitur ipso, inquit, rebellis familie nomine placuit. impositusq; scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux diligitur.* More gentis, non Batavæ tantum, vel Caninefatis, sed universum Germanorum. Apud Cassiodorum, var. lib. x, Gothorum, Vistulæ ostia quondam accolentium, rex: *Indicamus, parenteis nostros Gothos, inter protinckuales gladios more majorum scuto supposito, regalem nobis contulisse, præstante Deo, dignitatem,* ut ho-

figura, 24 .

ut honorem arma darent, cui opinionem bella pepererant. Gregorius Turonensis, historiar. lib. II, cap. XI, de Chlodovei, Francorum regis, electione: *At illi ista audientes, plaudentes tam palmis quàm vocibus, cum clypeo erectum, super se regem constituunt.* Ceterum scuto impositum aliquoties in gyrum circumtulisse, ostendit idem Gregorius, lib. VII, cap. X, in Gundobaldo quodam in regem electo: *Parma superpositus, rex est elevatus. Sed, quum tertio cum eo gyrarent, cecidisse fertur ita, uti vix manibus circumstantium sustentari potuisset.* De eadem re ita Aimoinus, lib. III, cap. VI: *Evocatum Gundobaldum, more antiquorum Francorum regem proclamantes esse suum, elevaverunt cum clypeo. quumque tertio totum cum eo circumcuisent exercitum, repente ruens rex vix à terrâ elevari potuit.* Atque hoc est, quod rerum scriptores in regem elevare passim dicunt. Hunc morem Romani quoque milites à Germanis didicerunt. unde illud Herodiani, sub finem lib. VIII: *Ἀρχαῖοι δὲ τὸ Γορδιανόν, κρήσασθαι ὄντι, ἀντιθέμενος ἀναγορεύσει.* id est: *Sublatum in sublime Gordianum Cesarem, imperatorem declarant.* Sic & Capitolinus, in Maximino ac Balbo: *Gordianus Caesar, sublatus à militibus, imperator est adpellatus.* De Juliano Am. Marcellinus libro XX: *Impositus scuto pedestri, & sublatus eminenti, Augustus renuntiatur.* De eodem Zosimus, lib. III: *καὶ τῆς ἰσχυρῆς ἀσπίδος μακροτέρων ἀρμύρας ἀνείπων Σεβαστὸν ἀντιθέμενος.* id est: *Sublimem in scutum quoddam elatum, imperatorem Augustum adpellant.* Atque isti quidem Gallicani Germanicianique milites. Sed & in Græciâ postea hæsit. Zonaras, in vitâ Justiniani, de Hypatio, seditiosè contra Justinianum electo: *καὶ ἐπὶ ἀσπίδα ἀντὶν μετὰ χρυσοῦ ἀρμύρας, ἀναγορεύσει βασιλέα.* id est: *In clypeum sublime elatum, regem adpellant.* Et Curopalates, de officiis aulæ: *Ὁ δὲ βασιλῆος, τῆς σκαμνοῦ κατὰ τὴν εἰς ἐπιπέτα ἐς ὕψος.* id est: *Novus imperator, scuto impositus, tollitur in altum.* Nicephorus Gregoras, libro tertio, de Theodoro, Duca filio: *Ἀνηγορεύσει δὲ ὕψρον βασιλῆος παρ' ἐνέτων τὴν ἀσπίδα ἀπὸ πάντων, κατὰ τὴν εἰς ἐπὶ ἀσπίδος, καὶ τὸ ἐν τῆς ἀπὸ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ.* hoc est: *Adpellatus postea imperator est à volentibus subditis omnibus, impositus scuto, more hac in re recepto.* Deligebatur igitur apud nostros dux, primùm à multitudine in publico concilio, sententiis collatis. dilectus deinde scuto imponebatur; atque in sublime humeris sustinentium elevatus, in gyrumque circumlatus, dux belli decreti salutabatur. Nomen ei tunc ab muneris argumenti tributum, quo patriâ lingvâ dicebatur *HEERZOG*, & variante dialecto *HEERTOG*; id est, *dux exercitus.* nam *heer* significat *exercitum*; *zog* verò, quasi *ziger*, dux. quidpe *zigen* vel *zihen* (quod in flexionibus mutat *h* in *g*) est *ducere.* & *zog* item, sive *zug*, notat *expeditionem*: variantibus autem dialectis, *tog* & *tug.* unde ipse dux hodiè que superioribus Germanis dicitur *Herzog*; inferioribus *Hertog*; septemtrionalibus, id est, Svedis, Danis, atque Norvagiis *Hertug.*

Jam verò ceteri ORDINUM DUCTORES qui fuerint, ex Taciti annal. libro secundo perspicitur. ubi duas adversas acies, Romanorum atque Cheruscorum, describens: *Nec Arminius, inquit, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari. nempe suos quisque ordines. proceres quidpe isti nulli alii fuerunt, quàm singulorum ordinum ductores.* De iisdem eodem libro, paullo antè: *Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfuebat. ejus in ripâ cum ceteris primoribus Arminius adstitit: quæsitoque, an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre colloqui, oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo, paucis antè annis, duce Tiberio. Tum permissum, progressusque salutatur ab Arminio. qui amotis stipatoribus, ut sagittarii, nostrâ pro ripâ dispositi, abscederent, postulat. Primùm eos heic primores adpellat, dein verò stipatores: non quia stipatorum, sive satellitum, id est, corporis Arminii custodum munus in castris obiverint; sed quia tum Arminium, ad ripam fluminis progredientem, comitati essent, lateraque ejus stipassent, id est, honoris causâ deduxissent; ut vulgò fieri solet, extra castra duce procedente. Quamquàm stipatores heic maximè intellexisse potuit auctor comiteis ducis, procerumque; de quibus infra dicitur: cum quibus tamen & ipsi poterant abiisse primores. Ceterum in pace qui fuerint primores, sive proceres, suprâ, capite trigesimo nono, ostensum est: nempe pagorum vicorumque principes, id est, magistratus, rectores, seu judices. Itaque, quia in bello quoque ordinum ductores erant eorundem pagorum, quos singuli ducebant, rectores, iisdemque simul, cum ipso duce, totius exercitus judices: iisdem vocabulis, quibus domi in pace, in bello quoque adpellabantur singuli *eyn furst*, & variante dialecto *een forst.* unde etiam auctor noster iisdem vocabulis Latinè eos adfecit. Judiciis autem publicis in exercitu cum ipso duce præfuisse, juraque militibus reddidisse, patet ex Cæsar's comment. VI, de bello Gallico. *Quum bellum, inquit, civitas aut illarum defendit, aut infert; magistratus, qui ei bello præsint, ut vitæ necisque habeant potestatem, deliguntur.* Hinc etiam Ammian. Marcellinus eisdem adpellat *judices.* ut libro XXV, de Athanarico,*

uno è Gothorum principibus, loquens: *Post leviora certamina, Athanaricum, eâ tempestate judicem potentissimum; ausum resistere cum manu, quam sibi crediderit abundare, extremorum metu cœgit in fugam.* Et libro xv ii: *His in barbarico gestis, Bregetionem castra commota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacryma vel sanguis exstingueret. quorum regalis Vitrodorus, Viduarii filius regis, & Agilimundus subregulus, aliique optimates, & judices, variis populis presidentes, viso exercitu in gremio regni solique genitalis, subgressibus jacuere militum: & adepti veniam iussa fecerunt.* Antiquissimus hic etiam nunc apud barbaras genteis, non tantum in oriente ac meridie, sed & in extero orbe viget mos. Quin & olim apud priscos Romanos viguit, ut, qui domi in urbe magistri equitum, tribuni, centuriones, decuriones, populum regerent, iidem foris etiam in bello, iisdem vocabulis, contra hostem ducerent. quâ de re ita Dionysius Halicarnassensis, lib. ii: *Ὅτι πρὸς αὐτῶν Φανείη στρατῶν ἐξήλθον, ἔπειτα γλιόρχος τότε ἐδὶ δποδείκνυσται καὶ Φυλάς, ἔτε ἑκατονταρχος καὶ Λάχης, ἔτε ἰπποκίων ἡγεμόνας, ἔτε ἐξαριθμῆσαι τε Ἐλογίζουσαι, καὶ τίξιν ἑκαστον τῶν ποσειπύσσων ἀναλαμβάνειν.* hoc est: *Quoties namque ei visum est expeditionem facere; neque tribunos opus erat eligere per tribus, neque centuriones per centurias, neque magistros equitum, neque censum & delectum haberi, & in suum quemque ordinem redigi.* Falsò, quemadmodum alia multa, hoc quoque Romulo adscribi puto; quasi is primus id ita in republicâ Romanâ invenerit; quum multo credibilius ex Germanorum simul & ceterorum Celtarum, multarumque aliarum gentium exemplo fiat, morem hunc primum ex Asiâ, in gentium dispersione, in universum terræ orbem fuisse delatum. Verum ad Germanos meos redeo. In acie igitur, atque pugnâ, summa auctoritas penes unum erat ducem, sive regem, si civitas hunc haberet. Mag. Adamus Bremenensis, de Sveonibus: *Domi pares esse gaudent. in prælium euntes, omnes prabent obedientiam regi, vel ei, qui ductor ceteris à rege præficitur.* Quod ex Taciti etiam annal. libro ii clarè patet. De duobus Germanorum exercitibus, quorum alterius dux Arminius, alterius Maroboduus, loquens auctor; *Vis nationum, inquit, virtus ducum in aquo: sed Maroboduus regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat. Igitur non modò Cherusci, sociique eorum, vetus Arminii miles, sumere bellum; sed è regno etiam Marobodui Svevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præspollebat, ni Ingviomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset: non aliam ob causam, quam quia fratris filio juvenis patruus senex parere dedignabatur.* Quocirca Strabo, lib. vii, 30 improprie Segimundum, Segestis filium, & Segimerum Segestis fratrem, juxta cum Arminio duceis adpellat; idque iis bellis, quibus uterque Germanico Cæsari in deditionem venere. etenim nil nisi proceres, sive primores, eos fuisse, id est, singulorum ordinum ductores, patet ex Taciti annal. lib. i. ubi omnis belli summa penes unum consistit Arminium. Quin ipse Strabo dicto loco testatur, Arminium Cheruscis fuisse ducem, quum illi, rupto fœdere, Quintil. Varum opprimerent; & tunc temporis etiam, quum ista scriberet ipse, bellum sustentasse; nullâ summi imperii parte dictis fratribus vel alterius filio tributâ. Quo ipso anno, id est, M. Silano, C. Norbano Coss. Arminius dolo propinquorum periit, postquam xiix potentie annos implevisset; teste Tacito, in fine annal. ii. At in deditionem venerunt illi quadriennio antè, id est, Druso Cæsare, C. Norbano Coss. Verum ipse quoque Tacitus, annal. i, idem ducis vocabulum Ingviomero simul & Arminio adsignat, eodem in bello. *Haut minus, inquit, inquit Germanus, spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat; Arminio, sinerent egredi, egressosque rursus per humida & impedita circumvenirent, svadente: atrociora Ingviomero, & leta barbaris; ut vallum ambirent; præntam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore. Igitur, ortâ die, prouunt fossas, injiciunt crates, summa valli prænsant.* Atque heic etiam Ingviomeri sententia prævaluit. Sed non tamquam ducis; verum velut suorum ordinum, id est, clientum magnæ manus, de quâ supra memoratum, ductor. quidpe auctor, haud multo antè; *Concili, inquit, per hæc Arminii hortamina non modò Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partibus Ingviomerus, Arminii patruus.* scilicet, ut validâ clientum manu Arminium sequeretur. ideòque auctor omnia istius belli gesta unius Arminii nomini adscribit; donec de Cæcinæ castris expugnandis deliberetur: ubi Ingviomeri sententia, quia atrocior, obque id ipsum popularibus lætior, in concilio evicit. nam duces, ut inquit auctor libro de Germaniâ, *exemplo potius, quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agerent, admiratione præerant; auctoritate svadendi magis, quam iubendi potestate.* Sed diferta hæc sunt auctoris verba, annal. libro ii, supra recitata: *Ingviomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugit; non aliam ob causam, quam quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur.* Ceterò principum quoque vocabulo fuisse adfectos eisdem ordinum ductores, quemadmodum domi

domi in pace, liquet ex libro de Germaniâ. *Principes pro victoriâ pugnant; comites pro principe.* Hæc quidpè non ipsum ducem auctor, qui unus erat in uno exercitu, sed ordinum singulorum ductores intelligit, qui plures erant numero. *Comites pro principe pugnant;* nempe pro suo quisque comitatus principe, id est ordinis ductore. Clarius hoc ex sequentibus ejusdem loci perspicitur verbis: *Si civitas, in quâ orti sunt, longâ pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt; magnumque comitatum non nisi vi belloque tutantur. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam.* En; quos antea nobileis adolescentes adpellaverat, mox principis vocabulo adficit, magnosque iis comitatus adsignat. quod de ipso belli duce intelligi nequit; quidpè qui unus, & in sua civitate dux. ordinum verò ductores nonnumquam etiam ab externis dilegebantur, primoribusque internis præferebantur, si virtute conspicui, & bello clari. Idem noster, paullo antè: *Magnaque principum æmulatio, cui plurimi & acerrimi comites. hæc dignitas, hæc vires; magno semper electorum juvenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque famâ bella profligant.*

Sed de auctoritate officioque ducis amplius audiendus idem noster. Sic igitur ipse eodem libro: *Duces exemplo potius, quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præfunt. Ceterum neque animadvertere, neque vincere, neque verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum: non quasi in penam, nec ducis jussu; sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt.* Egregii ducis parteis omnes implevit, præ aliis, dictus Arminius, Cherulcorum dux: de cujus virtute multa annal. libro primo, & secundo. sed ultimum ac verum elogium in fine annal. 11: *Arminius, abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certares, dolo propinquorum cecidit; liberator haut dubiè Germaniæ: & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges, ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vita, duodecim potentia explevit. caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur; Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.* De principum sive ordinum ductorum officio idem auctor, in dicto libro de Germaniâ: *Expetuntur legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque famâ bella profligant. Cum ventum in aciem, turpe principi, virtute vinci; turpe comitati, virtutem principi non adæquare. principes pro victoriâ pugnant; comites pro principe.*

Atque hætenus quidem de justis bellis, eorumque ducibus: quorum consultatio atque constitutio ad omnem pertinebat civitatem, id est, ad omnem populum, seu nationem. Latrocinia, de quibus supra mentio facta, singulis minorum gentium principibus, id est, pagorum, vicorumque, & cognationum rectoribus, in suo cuique pago ac vico, pro libitu & arbitrato suo, instituere juventutemque ad ea educere licuit. sic enim Cæsar, belli Gallici comment. v 1: *Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiant. atque ea juventutis exercende, ac desidia minuende causâ fieri prædicant. Atque, ubi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fore, ut, qui sequi velint, profiteantur; consurgunt ii, qui & causam & hominem probant, suumque auxilium pollicentur: atque ab multitudine collaudantur. qui ex iis sequenti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur: omniumque rerum iis postea fides abrogatur. Adeo scilicet honesta hujusmodi erant latrocinia, sive, uti ipsi adpellabant, juventutis exercitia, ut ii, qui ducem ad ea proficiscentem sequi abnuerent, pro proditoribus ac sceleratis, id est patriâ lingvâ, *verräter und schelmen*, haberentur.*

C A P. XLVII.

De militum delectu: de etate militari; & ritu in ejus probatione observato: item de stipendiis.

BELLO decreto, duceque designato, quem deinde militum habuerint delectum præsci Germani, nunc deinceps dispiciendum est. Quum duo potissimum fuerint in veteri Germaniâ rerumpublicarum genera, *monarchia & democratia;* ex his monarchiæ quia omnium versus septemtriones remotissimæ, & ob id ipsum Romanorum monumentis parum memoratæ, quem morem & consuetudinem in deligendo milite observaverint, profus ignoratur. Democratia quia & ipsæ nullas habitaverint urbeis,